

Wczesnośredniowieczne znaki garncarskie z wykopalisk przy placu Nowy Targ we Wrocławiu

Dr inż. arch. **Piotr Kmieciak**, Instytut Przyrodniczo-Techniczny, Akademia Nauk Stosowanych Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu, ORCID: 0000-0003-1652-3933

Dr **Robert Szwed**, Pracownia Archeologiczna „DELFA”, Wrocław, ORCID: 0000-0002-4627-2752

Słowa kluczowe

ceramika wczesnośredniowieczna, znaki garncarskie, Wrocław, archeologia, wczesne średniowiecze

Keywords

early medieval ceramics, pottery marks, Wrocław, archeology, early Middle Ages

Streszczenie

Artykuł omawia wczesnośredniowieczne fragmenty ceramiki z zachowanymi znakami garncarskimi odnalezione w trakcie badań archeologiczno-architektonicznych w pobliżu placu Nowy Targ we Wrocławiu. Przedstawiono okoliczności i kontekst odkrycia, przeprowadzono próbę datowania i przedstawiono jego możliwe znaczenie dla dalszych badań nad najwcześniejszymi fazami rozwoju organizmu miejskiego Wrocławia.

Summary

Early medieval pottery marks from the excavations at Nowy Targ square in Wrocław

The article discusses early medieval pottery fragments with preserved pottery marks, found during the archaeological and architectural research in the vicinity of Nowy Targ square in Wrocław. The paper presents circumstances and context of the discovery, its possible significance for further research on the earliest stages of the development of the urban structure of Wrocław and gives the first attempt to its dating.

Kwestia funkcji znaków garncarskich we wczesnym średniowieczu nieodmiennie budzi wątpliwości. Tematem tym zajmował się m.in. Andrzej Buko¹. Dyskusja skupia się na odpowiedzi na pytanie, czy są to faktyczne znaki własne producentów wyrobów ceramicznych czy też jedynie odbicia oznakowanego koła garncarskiego. Zagadkowe jest także wysokie zróżnicowanie procentowego udziału den znakowanych wśród wszystkich tego typu znalezisk w zależności od rejonu geograficznego. Przykładowo, dla Przemysła odsetek ten wynosi zaledwie ok. 9%², dla Krakowa ok. 10,5%³, tymczasem dla Sandomierza przekracza 60%⁴, a dla Wrocławia nawet 80%⁵. Tym samym każde znalezisko mogące wprowadzić do tej dyskusji nowy element, wydaje się istotne.

Stanowisko

Przyczynkiem do powstania niniejszego artykułu było odkrycie dokonane w ramach badań archeologiczno-architektonicznych prowadzonych przez zespół pod kierunkiem dr. Piotra Kmiecika i dr. Roberta Szweda. Zostały one rozpoczęte latem 2021 r. na terenie kwartału między ul. Jodłową, pl. Nowy Targ i pl. Bp. Nankiera we Wrocławiu. Wśród licznych zabytków ruchomych pozyskanych w trakcie prac odnaleziono również dwa interesujące dna ceramiczne pochodzące z warstwy przedlokacyjnej (a więc datowanej przed połową XIII w.). Niniejszy tekst jest poświęcony opisowi tych znalezisk, próbie ich datowania, a także określeniu znaczenia tego znaleziska dla badań nad rozwojem Wrocławia we wczesnym średniowieczu. Jak wspomniano wcześniej, wczesnośredniowieczne dna naczyń ceramicznych ze znakami garncarskimi nie stanowią na terenie Wrocławia niespodzianki archeologicznej. Przykłady odnalezionych przy dzisiejszej ul. Więziennej znaków przytacza chociażby Jerzy Niegoda⁶. Pochodziły one z dwóch najniższych poziomów osadniczych wyznaczonych na badanym terenie, mogą więc być datowane na

ok. połowę XIII w. Chronologię tych znalezisk Cezary Buśko⁷ określa na drugą ćwierć XIII w. w przypadku warstwy I i trzecią ćwierć tego samego stulecia dla warstwy II. Warto przy tym zauważyć, że żaden z kilkunastu znaków przytoczonych przez Niegodę nie pokrywa się z opisywanymi w niniejszym tekście.

Opis fragmentów naczyń

Pierwsze ze znalezisk, oznaczone symbolem O-1, to niekompletne dno naczynia ceramicznego, najprawdopodobniej w typie dzbana lub garnka o szacunkowej średnicy 11–12 cm. Fragment o grubości 6–8 mm (największy w centralnej części) wykazuje minimalną wklęsłość od strony zewnętrznej. Powierzchnia zewnętrzna jest szara, a wewnętrzna ciemnoszara; obie są wygładzone, delikatnie szorstkie, z wyczuwalnymi drobinami domieszki schudzającej. Przełom jest jednolity, szary, z wyraźnie rysującymi się ziarnami piasku i tłucznia ceramicznego, użytymi jako schudzający składnik masy garncarskiej. Naczynie wykonano techniką taśmowo-ślizgową z wykorzystaniem szybkiej rotacji koła garncarskiego. Posadowione było ono na kole garncarskim z wrytym motywem koła ze szprychami. Aby łatwiej było zdjąć uformowane naczynie z koła, użyto podsypki piasku, którego ślady czytelne są na spodniej zewnętrznej stronie dna w postaci mikrodołków. Wypał był pełny, równomierny, w atmosferze redukcyjnej (z ograniczonym dostępem tlenu).

Fragment drugi, oznaczony symbolem O-2, to lekko wklęsłe, zachowane niemal w całości dno glinianego dzbana lub garnka o średnicy 12 cm i grubości ścianek 6–7 mm (stosunkowo równomiernie rozłożonej), lekko wklęsłe od zewnątrz. Powierzchnia zewnętrzna barwy ciemnoszarej jest chropowata i nierówna, z dołkami i śladami podsypki piaskowej o niewyselekcjonowanej grubości oraz tłucznia ceramicznego w przedziale od 0,2 do 0,4 cm. Wewnętrzna powierzchnia naczynia o brudnoszarej barwie

Fot. 1. Fragment oznaczony symbolem O-1

Fot. 2. Fragment oznaczony symbolem O-2

jest wygładzona, delikatnie szorstka, z wyczuwalnymi drobinami piaskowej domieszki schudzającej i czytelnymi śladami toczenia w postaci koncentrycznych smug. Przełom jest ciemnoszary, niejednorodny, z punktowymi niemal czarnymi przebarwieniami. Do schudzenia gliny użyto piasku, tłucznia ceramicznego i prawdopodobnie marglu. Naczynie wykonane zostało z zastosowaniem techniki taśmowo-ślizgowej na kole garncarskim, któremu nadano dużą rotację. Posadowione na kole garncarskim najpewniej na podkładce⁸ z wrytym motywem klepsydry. Wypał był pełny i równomierny, przeprowadzony w atmosferze redukcyjnej. Fragment wykazuje ślady okopcenia powstałego zapewne w trakcie użytkowania naczynia bądź w wyniku kontaktu z ogniem w następstwie pożaru. Po stronie wewnętrznej zachował się punktowy ślad przywaru, najprawdopodobniej pochodzenia organicznego.

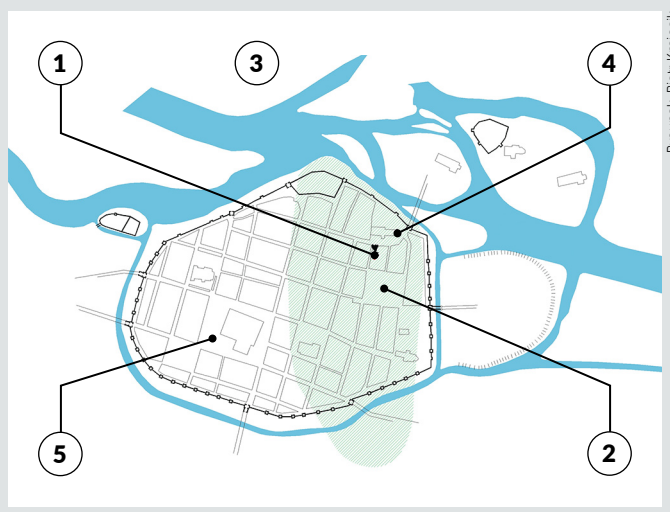
Opisywane elementy są więc raczej typowe dla wykopalisk w warstwach archeologicznych datowanych na wczesne średniowiecze. Mogą jednak stanowić cenne uzupełnienie dla dotychczas prowadzonych badań dotyczących początków osadnictwa na terenie dzisiejszego Wrocławia. Podobne znaki garncarskie potwierdzające takie datowanie odnawiano już we Wrocławiu zarówno w trakcie wcześniejszych badań przy pl. Nowy Targ⁹, jak i na Ostrowie Tumskim^{10,11}.

Osadnictwo miejskie i protomiejskie

Wczesnośredniowieczne znakowane dna nie należą we Wrocławiu do rzadkości; przyjmuje się, że w lewobrzeżnym mieście występują one nawet w 80% wszystkich znalezionych den ceramicznych z tego okresu¹². Bardzo istotne w tym przypadku staje się miejsce odnalezienia omawianych elementów. Badany obszar znajduje się na terenie zaliczanym zgodnie z wynikami wcześniejszych badań archeologicznych do obszaru osadnictwa protomiejskiego poprzedzającego powstanie miasta komunalnego¹³. Według Józefa Kaźmierczyka¹⁴ zasiedlenie terenu między przeprawą na wyspę Piasek, a późniejszym kościołem św. Wojciecha, można datować na XI w. Rozwój tego osadnictwa znacznie przyspieszył w wieku XII i pierwszych dziesięcioleciach wieku XIII. Częściową weryfikację tej hipotezy przeprowadzili Czesław Lasota i Jerzy Piekalski¹⁵ w trakcie badań przy kościele św. Jakuba, a więc w bezpośrednim sąsiedztwie przeprawy na Piasek. W wyniku analizy odkrytych relikwów zabudowy autorzy zaproponowali przesunięcie dolnej cezurzy zagospodarowania opisywanego terenu na 2. połowę XII w. Z kolei wyniki badań prowadzonych nieco bardziej na południe od lokalizacji opisywanej przez Cezarego Buśko z zespołem¹⁶ sugerują jeszcze późniejszy początek zasiedlania tego

terenu – ok. 4. ćwierci XII w. Biorąc jednak pod uwagę charakter omawianej zabudowy, należy się zgodzić z Piekalskim¹⁷, że żadne z późniejszych wyników nie negują datowań Kaźmierczyka dotyczących punktowego rozmieszczenia najstarszej zabudowy, datowanej przez niego na wiek XI. Większość badaczy jest również zgodna, co do rzemieślniczego profilu działalności mieszkańców osady protomiejskiej¹⁸. Istotne z punktu widzenia niniejszego tekstu jest także postulowane położenie targu w protomiejskiej osadzie lewobrzeżnej – przy przeprawie na wyspę Piasek, w bliskim sąsiedztwie badanego terenu.

W świetle badań archeologicznych dyskusyjny wydaje się z kolei czas zagospodarowania omawianego terenu w ramach miasta lokacyjnego. Z jednej strony Cezary Buśko wspomina, że ten obszar Wrocławia podlegał stosunkowo wczesnemu i bardzo intensywnemu zagospodarowaniu od początku XIII stulecia²⁰. Do niedawna rozważana była także możliwość, że na omawianym obszarze regularna siatka ulic (a więc zniszczenie

Rys. 1. Położenie obszaru badań na tle planu lokacyjnego Wrocławia w obrębie pierwszej linii murów obronnych: 1. położenie badanego terenu; 2. pl. Nowy Targ; 3. tzw. Dom Panien Trzebnickich; 4. przybliżona lokalizacja targu w przedlokacyjnej osadzie lewobrzeżnej; 5. Rynek. Kolorem zielonym oznaczono zasięg osadnictwa przedlokacyjnego na podstawie źródeł archeologicznych. Opracowanie: P. Kmiecik na podstawie danych M. Młynarskiej-Kaletynowej¹⁹

wcześniejszej zabudowy) nastąpiło w latach 20. i 30. XIII stulecia²¹. Teoria ta została jednak obalona wynikami ostatnich badań²². Z kolei Piekalski stawia hipotezę, jakoby osada miejska wokół obecnego rynku powstała jako kolejny człon struktury osadniczej, niejako uzupełniając elementy wcześniejsze²³. To z kolei mogłoby oznaczać pewien okres współistnienia zabudowy przedlokacyjnej z lokacyjną. Z punktu widzenia niniejszego tekstu może się to okazać niezwykle istotne ze względu na określenie górnej cezur datowania opisywanych obiektów. Niewątpliwie datą graniczną może tu być rok 1263, kiedy na wschód od Białej Oławy (a także na wschód od omawianego terenu) założono Nowe Miasto. W tym samym czasie założono również plac Nowy Targ i przeprowadzono parcelację terenu, na którym znajduje się badany fragment²⁴. W celu jego przebadania założono wykop w obrysie prostokątnym i wymiarach ok. 8,5 x 3,4 m, finalnie poszerzony w wyniku dokonanych odkryć do obszaru o nieregularnym obrysie i wymiarach ok. 8,5 x 8 m. Znajdował się on na północ od pl. Nowy Targ, w bezpośrednim sąsiedztwie tzw. Domu Panien Trzebnickich, a więc jednego z najstarszych murowanych obiektów we Wrocławiu, wzmiankowanego w 1208 r.

W najniższej warstwie wykopu odsłonięto pozostałości ściany w konstrukcji plecionkowej, ustawionej diagonalnie w stosunku do lokacyjnej siatki ulic. Przedlokacyjny charakter znalezisk potwierdza zarówno użyta technologia budowy, jak i fakt, że odnalezione w wyższych partiach wykopu warstwy drogi o końcowej nawierzchni drewnianej, będące fragmentem lokacyjnego układu, mają charakter warstwy niwelacyjnej. W celu przeprowadzenia traktu splantowano wcześniejszą zabudowę na poziomie ok. 3,3 m p.p.t. Na stropie warstwy przedlokacyjnej znajdowały się warstwy składające się głównie z mierzwy, zamknięte od góry przez pozostałości konstrukcji interpretowanej jako droga wykładana dranicami dębowymi. Występowanie podobnych elementów w bezpośrednim sąsiedztwie badanego terenu, wykazanych w badaniach Lenkowa i Piekalskiego²⁵, pozwala na potwierdzenie zarówno takiej interpretacji, jak i datowania. Zgodnie z ich ustaleniami taki sposób utwardzania nawierzchni dróg był spotykany na terenie Wrocławia już od połowy XIII w., jednak ich powszechne stosowanie charakterystyczne jest dla wieku XIV. Niestety, stan zachowania odnalezionych dranic nie pozwolił na przeprowadzenie badań dendrochronologicznych. W zachodniej części wykopu odnaleziono z kolei pozostałości konstrukcji słupowej, dla których badanie dendrochronologiczne pozwoliło na ustalenie dat ścięcia drzewa na ok. 1498 oraz po 1551 r. Sposób rozmieszczenia słupów można interpretować jako pozostałości podkonstrukcji dla warstw drogowych. Należy jednak pamiętać, że ze względu na specyfikę materiału bywały one regularnie wymieniane.

Podsumowanie

Układ warstw wyraźnie wskazuje, że na badanym obszarze nastąpiła radykalna likwidacja elementów zagospodarowania przedlokacyjnego i zastąpienie jej układem nawiązującym do struktury miasta lokacyjnego. Trudno jednak na podstawie wyników opisywanych badań precyzyjnie ten moment wydatować. Wyznaczenie ostrej granicy chronologicznej jest jednak jednoznacznym dowodem, że odnalezione fragmenty den ceramicznych łączyc należy z okresem funkcjonowania osady przedlokacyjnej.

Odnalezione elementy mogą stanowić kolejny element układanki, jaką niewątpliwie jest rozwój Wrocławia w najstarszym okresie jego historii. Aby jednak móc w pełni wykorzystać wyniki zarówno tych, jak i innych badań o podobnym charakterze, niezbędne wydaje się stworzenie swojego rodzaju bazy danych umożliwiającej zebranie i całościową analizę odnalezionych znaków garncarskich. ■

Zajęcie: Lechosław Trznadła, Piotr Kmiecik

Fot. 3. Rzut wykopu z oznaczonymi miejscami odnalezienia opisywanych elementów. 1 (linia kropkowana): przebieg ściany plecionkowej. Opracowanie: P. Kmiecik na podstawie skanu laserowego wykonanego przez L. Trznadła (scan 3D Szymon Bloch)

Zajęcie: Piotr Kmiecik

Fot. 4. Widok wnętrza wykopu. Widoczna ucięta ściana plecionkowa oraz pozostałości innych elementów drewnianych

- 1 A. Buko, *Czytelność znaków garncarskich a zagadnienie ich funkcji* [w:] *Archeologia Polski*, t. XXVII, z. 1, 1982, ss. 79–109.
- 2 A. Żak, *Archeologia Małopolski wczesnośredniowiecznej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, s. 221.
- 3 K. Radwański, *Wczesnośredniowieczna ceramika krakowska i zagadnienie jej chronologii* [w:] *Materiały archeologiczne*, t. 9, 1968, s. 36.
- 4 J. Gąsowski, *Materiały do osadnictwa wczesnośredniowiecznego Sandomierszczyzny* [w:] *Materiały wczesnośredniowieczne*, t. 6, 1969, s. 468.
- 5 J. Kaźmierczyk, *Wrocław lewobrzeżny we wczesnym średniowieczu*, cz. II, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 319.
- 6 J. Niegoda J., *Naczynia ceramiczne* [w:] *Ze studiów nad życiem codziennym w średniowiecznym mieście. Parcele przy ulicy Więziennej 10–11 we Wrocławiu*, *Wratislavia Antiqua*, t. I, 1999, s. 166.

- ⁷ C. Buško, *Stratygrafia nawarstwień kulturowych* [w:] *Ze studiów nad życiem codziennym w średniowiecznym mieście. Parcele przy ulicy Więziennej 10–11 we Wrocławiu*, Wratislavia Antiqua, t. I, 1999, s. 33.
- ⁸ P. Rzeźnik, *Uwagi na temat nakładki na tarczę koła w garncarstwie wczesnośredniowiecznym na ziemiach polskich* [w:] *Studia Archeologiczne XXII*, UWr, Wrocław 1992, ss. 129–145.
- ⁹ J. Kaźmierczyk, *Wrocław lewobrzeżny we wczesnym średniowieczu*, op. cit.
- ¹⁰ J. Kramarek, *Zdobnictwo wczesnośredniowiecznych naczyń glinianych na Śląsku* [w:] *Roczniki sztuki śląskiej I*, Muzeum Śląskie we Wrocławiu, Wrocław 1959.
- ¹¹ J. Kaźmierczyk, J. Kramarek, Cz. Lasota, *Wrocław – Ostrów Tumski* [w:] *Informator Archeologiczny: badania*, 10, 1976, ss. 250–251.
- ¹² J. Kaźmierczyk, *Wrocław lewobrzeżny we wczesnym średniowieczu*, cz. II, op. cit., s. 319.
- ¹³ J. Piekalski, *Struktura osadnicza i drogi Wrocławia przed wytyczeniem regularnej sieci ulic* [w:] *Wratislavia Antiqua 11: Ulice średniowiecznego Wrocławia*, Instytut Archeologii UWr, Wrocław 2010 s. 47.
- ¹⁴ J. Kaźmierczyk, *Wrocław lewobrzeżny we wczesnym średniowieczu*, cz. I i II, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966, 1970.
- ¹⁵ Cz. Lasota, J. Piekalski, *Badania architektoniczno-archeologiczne przy kościele św. Wincentego we Wrocławiu*, maszynopis w Instytucie Historii Architektury, Sztuki i Techniki PWR, Wrocław 1988.
- ¹⁶ C. Buško, *Wschodnia strefa Starego Miasta we Wrocławiu w XII–XIV wieku. Badania na placu Nowy Targ*, Instytut Archeologii UWr, Wrocław 2005.
- ¹⁷ J. Piekalski, *Struktura osadnicza...*, op. cit., s. 50.
- ¹⁸ K. Marcinkiewicz, J. Piekalski, *Przemiany zagospodarowania terenu w fazach protomiejskich* [w:] *Wratislavia Antiqua 23: Rytm rozwoju miasta na kulturowym pograniczu*, Instytut Archeologii UWr, Wrocław 2018.
- ¹⁹ M. Młynarska-Kaletynowa, *Wrocław w XII–XIII wieku. Przemiany społeczne i osadnicze*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1986.
- ²⁰ C. Buško, *Archeologia lokacyjnego Wrocławia* [w:] *Forum Urbes Medii Aevi I*, Archaia, Brno 2004, s. 40
- ²¹ Ibidem, s. 41
- ²² K. Marcinkiewicz, J. Piekalski, *Przemiany zagospodarowania terenu w fazach protomiejskich* [w:] *Wratislavia Antiqua 23: Rytm rozwoju miasta na kulturowym pograniczu*, Instytut Archeologii UWr, Wrocław 2018, ss. 136–138.
- ²³ J. Piekalski, *Struktura osadnicza...*, op. cit., s. 51.
- ²⁴ M. Chorowska, *Regularna sieć ulic. Powstanie i przemiany do początku XIV w.* [w:] *Wratislavia Antiqua 11: Ulice średniowiecznego Wrocławia*, Instytut Archeologii UWr, Wrocław 2010, s. 87.
- ²⁵ P. Konczewski, J. Piekalski, *Stratygrafia nawarstwień i konstrukcje ulic* [w:] *Wratislavia Antiqua 11: Ulice średniowiecznego Wrocławia*, Instytut Archeologii UWr, Wrocław 2010, s. 153.
- P. Konczewski, J. Piekalski, *Stratygrafia nawarstwień i konstrukcje ulic* [w:] *Wratislavia Antiqua 11: Ulice średniowiecznego Wrocławia*, Instytut Archeologii UWr, Wrocław 2010.
- J. Kramarek, *Zdobnictwo wczesnośredniowiecznych naczyń glinianych na Śląsku* [w:] *Roczniki sztuki śląskiej I*, Muzeum Śląskie we Wrocławiu, Wrocław 1959.
- Cz. Lasota, J. Piekalski, *Badania architektoniczno-archeologiczne przy kościele św. Wincentego we Wrocławiu*, maszynopis w Instytucie Historii Architektury, Sztuki i Techniki PWR, Wrocław 1988.
- M. Mackiewicz, Marcinkiewicz K., Piekalski J., *Plac Nowy Targ we Wrocławiu w świetle badań wykopaliskowych w latach 2010–2012* [w:] *Archaeologia Historica Polona*, t. 22, 2014, <http://dx.doi.org/10.12775/AHP.2014.008>.
- K. Marcinkiewicz, J. Piekalski, *Przemiany zagospodarowania terenu w fazach protomiejskich*, op. cit.
- M. Młynarska-Kaletynowa, *Wrocław w XII–XIII wieku. Przemiany społeczne i osadnicze*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1986.
- J. Niegoda, *Naczynia ceramiczne* [w:] *Ze studiów nad życiem codziennym w średniowiecznym mieście. Parcele przy ulicy Więziennej 10–11 we Wrocławiu*, Wratislavia Antiqua, t. I, 1999.
- J. Piekalski, *Struktura osadnicza i drogi Wrocławia przed wytyczeniem regularnej sieci ulic* [w:] *Wratislavia Antiqua 11: Ulice średniowiecznego Wrocławia*, Instytut Archeologii UWr, Wrocław 2010.
- K. Radwański, *Wczesnośredniowieczna ceramika krakowska i zagadnienie jej chronologii* [w:] *Materiały archeologiczne*, t. 9, 1968.
- P. Rzeźnik, *Uwagi na temat nakładki na tarczę koła w garncarstwie wczesnośredniowiecznym na ziemiach polskich* [w:] *Studia Archeologiczne XXII*, UWr, Wrocław 1992.
- A. Żak, *Archeologia Małopolski wczesnośredniowiecznej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974.

BIBLIOGRAFIA

- A. Buko, *Czytelność znaków garncarskich a zagadnienie ich funkcji* [w:] *Archeologia Polski*, t. XXVII, z. 1, 1982.
- C. Buško, *Archeologia lokacyjnego Wrocławia*, [w:] *Forum Urbes Medii Aevi I*, Archaia, Brno 2004.
- C. Buško, *Stratygrafia nawarstwień kulturowych* [w:] *Ze studiów nad życiem codziennym w średniowiecznym mieście. Parcele przy ulicy Więziennej 10–11 we Wrocławiu*, Wratislavia Antiqua, t. I, 1999.
- C. Buško, *Wschodnia strefa Starego Miasta we Wrocławiu w XII–XIV wieku. Badania na placu Nowy Targ*, Instytut Archeologii UWr, Wrocław 2005.
- M. Chorowska, *Regularna sieć ulic. Powstanie i przemiany do początku XIV w.* [w:] *Wratislavia Antiqua 11: Ulice średniowiecznego Wrocławia*, Instytut Archeologii UWr, Wrocław 2010.
- J. Gąsowski, *Materiały do osadnictwa wczesnośredniowiecznego Sandomierszczyzny* [w:] *Materiały wczesnośredniowieczne*, t. 6, 1969.
- J. Kaźmierczyk, *Wrocław lewobrzeżny we wczesnym średniowieczu*, cz. I, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966.
- J. Kaźmierczyk, *Wrocław lewobrzeżny we wczesnym średniowieczu*, cz. II, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970.
- J. Kaźmierczyk, J. Kramarek, Cz. Lasota, *Wrocław – Ostrów Tumski* [w:] *Informator Archeologiczny: badania*, 10, 1976, ss. 250–251.

Dr inż. ach. Piotr Kmiecik

Architekt, historyk architektury

Zdjęcie: archiwum autora

Absolwent Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej. Prowadzi badania archeologiczno-architektoniczne na terenie Dolnego Śląska. Jego zainteresowania naukowe koncentrują się na architekturze militarnej oraz XIX-wiecznej architekturze Dolnego Śląska. Wykładowca akademicki w Akademii Nauk Stosowanych im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu. Pełni tam także funkcję zastępcy dyrektora Instytutu Przyrodniczo-Technicznego. Prowadzi również własną architektoniczną pracownię projektową.

p.kmiecik@pracowniab2.pl

Dr Robert Szwed

Archeolog

Zdjęcie: archiwum autora

Absolwent archeologii na Uniwersytecie Wrocławskim, specjalista w dziedzinie ceramiki średniowiecznej i nowożytnej z ponad dwudziestoletnim doświadczeniem badawczym. Autor i współautor kilkudziesięciu opracowań naukowych skupionych głównie na archeologii Dolnego Śląska. Od 1998 r. prowadzi wrocławską pracownię archeologiczną „Delfa”.

robert.szwed@delfa.pl